

บทที่ ๒

แนวคิดและทฤษฎีอุปมาของจอห์น อาร์. เซอร์ล (John R. Searle)

๒.๑ ชีวิตประวัติและแนวคิดทั่วไป

จอห์น อาร์. เซอร์ล เกิดเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นนักปรัชญาชาวอเมริกัน และเป็นศาสตราจารย์สังกัดมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย, เบิร์กลีย์ (Professor of Philosophy of mind and language) เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒^๑ รับผิดชอบสอนในรายวิชาปรัชญาจิต (Philosophy of mind), ปรัชญาภาษา (Philosophy of language), ปรัชญาวิทยาศาสตร์สังคม (Philosophy of social science)^๒

จอห์น อาร์. เซอร์ล มีผลงานทางวิชาการ ทั้งในแง่ของการบรรยาย การแสดงความคิดเห็นในที่สาธารณะมากมาย การเขียนบทความตีพิมพ์เป็นรูปเล่ม และตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๖) จำนวน ๓๑๖ เรื่อง^๓

ตัวอย่างงานที่สำคัญของจอห์น อาร์. เซอร์ล เช่น The Mystery of Consciousness (พ.ศ. ๒๕๔๐), Mind, Language and Society: Philosophy and The Real World (พ.ศ. ๒๕๔๑), Rationality in Action (พ.ศ. ๒๕๔๔), Words and Rules: An Exchange (พ.ศ. ๒๕๔๕) Mind (พ.ศ. ๒๕๔๗) Language and Social Ontology (พ.ศ. ๒๕๕๒) และ Metaphor (พ.ศ. ๒๕๕๒) ซึ่งเป็นผลงานที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับวิเคราะห์อุปมาหลักธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

เซอร์ล เป็นนักปรัชญาในกลุ่มของพวกหลังยุคใหม่ (Post Modernist) ซึ่งให้ความสนใจในเรื่องของการวิเคราะห์ภาษา โดยเป็นผู้พัฒนาแนวคิดเรื่อง Speech Act Theory ต่อจาก L.J. Austin^๔ ในหนังสือ The Philosophy of Language ซึ่งเซอร์ลเป็นบรรณาธิการ เขาได้ชี้ให้เห็นว่า

^๑ <http://www.wikipedia/John R. Searle> (๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖).

^๒ <http://philosophy.berkeley.edu/people/detail/18> (๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖).

^๓ ดูรายละเอียดเว็บไซต์ส่วนตัวของจอห์น อาร์. เซอร์ล <http://socrates.berkeley.edu/~jsearle/> (๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖).

^๔ ออสติน ใช้คำว่า Illocutionary Act (มีหลักการกว้าง ๆ ว่า การพูดทุกครั้งถือเป็นการกระทำ พร้อม ๆ ไปด้วย) <http://en.wikipedia.org/wiki/Pragmatics> (๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖).

ความหมายของภาษาไม่ได้อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างคำกับวัตถุ หากแต่อยู่ที่การใช้ ซึ่งมีกฎเกณฑ์กำกับอีกต่อว่าจะใช้อย่างไรให้มีความหมายเช่นนั้น^๕

จริง ๆ แล้ว มนุษย์สามารถพูดได้หลายแบบ เพื่อวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน และจะมีความหมายอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับบริบท ภาษาจึงมีลักษณะคล้ายกับเกมสัจนิรันดร์ (The language games)^๖ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดประจักษ์นิยม และปฏิฐานนิยมเชิงตรรกะที่สนใจภาษาเฉพาะเรื่องการอ้างอิง (inference)

สำหรับพวกประจักษ์นิยมแล้วถือว่า ถ้อยคำใด ๆ จะมีความหมาย (sense) ก็ต่อเมื่อมีแหล่งอ้างอิง (inference) ขณะที่เซอร์ล มองว่า ถ้อยคำที่เปล่งออกมา แม้ไม่มีแหล่งอ้างอิงเชิงประจักษ์ ก็สามารถเข้าใจได้ เช่น เมื่อพูดว่า “ฝนตก” แม้ขณะพูด ฝนจะไม่ตก แต่เราก็เข้าใจความหมายได้ เพราะมีความคิดเรื่องฝนตกอยู่ แม้คำว่า “ฉันขอโทษ ฉันจะไม่ทำอย่างนี้อีก” จะไม่ได้อ้างถึงแหล่งอ้างอิงใด ๆ ในโลกของวัตถุ แต่ก็ เป็นถ้อยคำที่แสดงเจตนาซึ่งสามารถเข้าใจว่าผู้พูดหมายความว่าอย่างไร

๒.๒ อุปมาตามแนวคิดของจอห์น อาร์ เซอร์ล

ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญของมนุษย์ในการสื่อสาร ชุมชนของมนุษย์จึงเป็นชุมชนที่ยึดโยงกันด้วยภาษา ถ้าไม่มีภาษาร่วมกัน ชุมชนก็แตกสลาย ภาษาทำให้มนุษย์สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันได้^๗ เพราะหน้าที่ของภาษาคือเพื่อการสื่อสาร หรือถ่ายทอดความคิดจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง ถ้าไม่มีการสื่อสารระหว่างกัน สังคมก็เกิดขึ้นไม่ได้^๘

ในการสื่อสารทั่วไป มนุษย์ใช้ภาษาใน ๒ ลักษณะ

ลักษณะแรก เป็นการใช้ภาษาให้มีความหมายตามตัวอักษร (literal meaning) เช่น แนวคิดของกลุ่มประจักษ์นิยม (empiricism) ซึ่งเชื่อในความหมายตามตัวอักษร (literal meaning)

^๕ ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร, ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๔.

^๖ วิทเคนสไตน์ ในงานชื่อ The language games ได้ชี้ให้เราเห็นว่า ภาษาเป็นเกมสัจนิรันดร์ เมื่อเป็นเกมสัจก็ต้องมีกฎกติกาในการใช้เพื่อให้เกิดความหมาย ความหมายของภาษาจึงไม่ได้อยู่ที่คำ แต่อยู่ที่การใช้คำ (the meaning of a word is its use in the language) ดูรายละเอียดใน ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า (๑๓).

^๘ Michael Morris, **Introduction to Philosophy of Language**, (New York: Cambridge University Press, 2006), p.7.

หรือความหมายตรง (denotation) ลักษณะหลัง เป็นการใช้ภาษาให้มีความหมายเชิงเปรียบเทียบ (metaphorical meaning) คือให้มีความหมายอื่นนอกเหนือไปจากรูปศัพท์ หรือประโยคที่พูดขึ้น

ตัวอย่างตามความหมายลักษณะแรก เช่น Sally is tall. มีความหมายตรงตัวว่า แซลลี่สูง หรือ The cat is on the mat. ก็มีความหมายตรงตัวว่า แมวนอนอยู่บนพรมเช็ดเท้า เป็นต้น

ตัวอย่างตามความหมายลักษณะหลัง เช่น Sally is a block of ice. หรือ Sam is a pig. ทั้ง ๒ ประโยคนี้ ไม่ได้หมายความว่าแซลลี่เป็นก้อนน้ำแข็ง หรือแซมเป็นหมู แต่ผู้พูดต้องการสื่อว่า แซลลี่เป็นคนเย็นชา, แซมเป็นคนสกปรก หรือตะกละตะกลาม

เป็นการนำเอาลักษณะของก้อนน้ำแข็ง และลักษณะของหมูมาเปรียบเทียบกับลักษณะของ แซลลี่ และแซมแทนการพูดออกไปตรง ๆ ทำให้เกิดความหมายใหม่ และความหมายใหม่นี้เกิดขึ้นจากความประสงค์ของผู้พูด ขณะเดียวกัน ผู้ฟังก็สามารถเข้าใจความหมายแฝง

เซอร์ล (Searle) เรียกการใช้ภาษาในลักษณะแรกว่า “words, or sentence meaning” หมายถึง การใช้ภาษาให้มีความหมายตามรูปศัพท์ หรือประโยค และเรียกการใช้ภาษาในลักษณะหลังว่า “speaker’s utterance meaning” หมายถึง การใช้ภาษาให้มีความหมายตามที่ผู้พูดใช้ต้องการสื่อ^๕

อุปมาหรือการเปรียบด้วยโวหารต่าง ๆ จัดอยู่ในกลุ่มหลังนี้

ประเด็นปัญหาที่เซอร์ลค้นพบคือ การตีความอุปมา ถ้าหากไม่มีการศึกษากฎเกณฑ์ทางภาษาก่อนเกิดปัญหาในการสื่อสาร ทั้งนี้เพราะอุปมาเป็นการใช้ภาษาที่สื่อความหมายไม่ตรงตามตัวอักษร ซึ่งอาจเป็นเหตุให้ผู้รับสารไม่สามารถเข้าใจความหมายตรงตามที่ใช้อุปมาต้องการสื่อ^๖ ภาษาจึงมิได้อยู่ที่เพียงความสัมพันธ์ระหว่างคำกับวัตถุ แต่อยู่ที่กฎเกณฑ์ที่กำกับอีกทอดหนึ่งว่าจะใช้อย่างไรจึงจะมีความหมายเช่นนั้น

เซอร์ล (Searle) เสนอว่า การใช้อุปมานั้น นอกจากจะใช้ความเหมือนมาเปรียบเทียบกันแล้ว หลักการตีความอุปมา (The Principle of metaphorical interpretation) ก็เป็นหลักสำคัญประการหนึ่งที่จะนำมาใช้ในการเขียน

เพราะการตีความมีทั้งข้อจำกัด (restricted) และมีระบบ (systematic)

ข้อจำกัดของการตีความคือ ในการใช้ภาษาอุปมานั้น การกล่าวถึงสิ่งหนึ่ง แล้วเปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งในรูปของอุปมานั้น ผู้ฟังหรือผู้อ่าน อาจไม่สามารถรับสารที่ผู้พูดหรือผู้เขียนต้องการสื่อได้ทั้งหมด (not very way that one thing can remind us of something else will

^๕ John R. Searle, “Metaphor”. in Metaphor and Thought, Andrew Ortony, ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 1979), p.417

^๖ Ibid., p.417.

provide a basis for metaphor.)^{๑๑} ซึ่งอาจเป็นเหตุให้ผู้อ่าน หรือผู้รับสารเข้าใจความหมายคลาดเคลื่อน

การมีระบบคือ ในการสื่อสารนั้น ผู้พูดหรือผู้เขียนมีหลักการบางอย่างร่วมกับผู้ฟังหรือผู้อ่าน (metaphor must be communicable from speaker to hearer in virtue of a shared system of principles)^{๑๒} ดังนั้น การศึกษาหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการสร้างอุปมาจึงมีความสำคัญ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านสามารถตีความได้ตรงกับที่ผู้พูดหรือผู้เขียนต้องการสื่อออกมา

๒.๓ ลักษณะของอุปมาตามแนวคิดของจอห์น อาร์.เซอรัล

๑) ด้านองค์ประกอบของอุปมา^{๑๓}

เซอรัล กำหนดโครงสร้างของประโยคอุปมาโดยใช้รูปแบบดังนี้

“S is P”

ส่วนความหมายของอุปมา “S is P” สามารถแทนได้ด้วยรูป

“S is R”

ซึ่งจากโครงสร้างของอุปมาดังกล่าว จะได้องค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของอุปมา ๓ ประการ ได้แก่

S (Subject Expression) ภาคประธาน หมายถึง สิ่งที่กำลังพูดถึง หรือสิ่งที่ถูกนำไปเปรียบเทียบ

P (Predicate Expression) ภาคขยาย หมายถึง สิ่งที่น่ามาใช้ในการเปรียบเทียบภายใต้เงื่อนไขความเป็นจริงอย่างใดอย่างหนึ่งที่สอดคล้องกับภาคประธาน

R (Reality, speaker’s utterance meaning) ภาคความเป็นจริง หมายถึง ความหมายจริงที่ผู้พูด หรือผู้เขียนต้องการสื่อ

^{๑๑} Ibid., p. 430.

^{๑๒} Ibid. p. 430.

^{๑๓} Ibid., p. 420.

๒) ด้านความหมาย^{๑๔}

(๑) การเป็นอุปมานั้น สิ่งที่ถูกเปรียบ (S: subject) ต้องมีความสัมพันธ์หรือลักษณะทางความหมายบางส่วน หรือบางอย่างคล้ายกับสิ่งที่เปรียบ (P: predicate) โดยสามารถหาความหมาย (meaning) หรือสาร (message) หรือความหมายที่ต้องการสื่อจากความหมายของสิ่งที่เปรียบ (P: predicate) ได้ หลักเกณฑ์นี้จะใช้ได้ดีหากความหมายที่ต้องการสื่อ (R: reality) สามารถแสดงลักษณะซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี ดังตัวอย่างที่เซอร์ลยกขึ้นประกอบคำอธิบาย

Sam is a giant

giant ตามรูปศัพท์หมายถึง ยักษ์ เป็นมนุษย์ประเภทหนึ่งที่มีรูปร่างใหญ่ แต่ในบริบทนี้ นิยาม “big” ที่มีอยู่ในลักษณะยักษ์ เพื่อแสดงลักษณะของ Sam ดังนั้น ความหมายที่ต้องการแสดงในประโยคอุปมานี้ก็คือ Sam is big. เพราะ giant มีลักษณะอย่างหนึ่งที่มีความหมายว่า ใหญ่ หาใช่ความหมายอื่นนอกเหนือจากที่เป็นความหมายตามตัวอักษรของสิ่งที่เปรียบเทียบ (P: predicate) ไม่ กล่าวง่าย ๆ ยักษ์ในบริบทนี้ ไม่ได้มีความหมายว่ายักษ์

Sam is pig

pig มีลักษณะสกปรก (filthy), ตะกละ (gluttonous), เลอะเทอะ (sloppy) ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นที่รู้จักกันดีของ pig ดังนั้นเมื่อกล่าวว่า Sam is pig จึงเท่ากับเป็นการพูดว่า

Sam is filthy, gluttonous, sloppy, and so on.

“is” ในตัวอย่างที่ ๑,๒ มีความหมายเท่ากับอุปมาด้วยรูปศัพท์ (literal similes) ซึ่งสามารถเขียนเป็นประโยคอุปมาใหม่ว่า Sam is like a giant, Sam is like a pig.

(๒) การเป็นอุปมานั้น สิ่งที่เปรียบเทียบกับ P (Predicate) และความหมายที่ต้องการสื่อ R (Reality) มีความหมายเหมือนหรือคล้ายกัน แต่ด้วยข้อจำกัดบางประการ หากสิ่งที่เปรียบ P (predicate) ถูกตีความตามตัวอักษรแล้ว จะใช้เปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบ S (subject) ไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น

คำว่า addled หมายถึง ไข่ที่ไก่ไม่ฟักเป็นตัว ซึ่งใช้กับไข่ (eggs) เท่านั้นในการตีความตามตัวอักษร แต่เราอาจกล่าวตามแบบอุปมา โดยคำว่า addled จะหมายถึงวุ่นวายสับสน เช่น ประโยคว่า

That parliament was addled. (รัฐสภานั้นวุ่นวาย)

His brain is addled. (สมองเขาสับสน)

^{๑๔} Ibid., pp. 431-433.

(๓) อุปมาที่เกิดจากการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ S (subject) กับแบบเปรียบเทียบ P (predicate) โดยทั้งสองสิ่งต่างชนิดกัน แต่สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ S (subject) มีลักษณะร่วมอย่างหนึ่งกับแบบเปรียบเทียบ P (predicate) จึงนำมาเปรียบเทียบกัน โดยความหมายที่ต้องการสื่อ R (reality) ไม่ได้เกิดจากการตีความตรงตามตัวอักษรตามที่ปรากฏในแบบเปรียบเทียบ P (predicate) แต่ความหมายที่ต้องการสื่อ R (reality) ต้องมีความสัมพันธ์ หรือแสดงลักษณะภาพของแบบเปรียบเทียบ P (predicate) ได้ด้วยความเหมือน หรือเกี่ยวข้องกันในบางประการ ดังที่จอห์น อาร์ เซอร์ล ยกตัวอย่าง

Richard is gorilla. (ริชาร์ดเป็นกอริลล่า)

ประโยคนี้ไม่ได้หมายความว่า ริชาร์ดเป็นกอริลล่า แต่มีความหมายว่า Richard is fierce (ดุร้าย), nasty (สกปรก, โสมม, น่าขยะแขยง), prone to violence (เป็นคนหัวรุนแรง) ซึ่งเป็นลักษณะที่มีอยู่ในกอริลล่าที่ถูกสร้างขึ้นตามตำนาน แม้ในความเป็นจริง กอริลล่าจะเป็นสัตว์ขี้อายและอ่อนไหวง่าย แต่ตำนานกอริลล่าที่มีอยู่แต่เดิมได้ถูกถ่ายทอดโดยภาพพจน์ตามแบบอุปมา

(๔) การเป็นอุปมานั้น สิ่งที่เปรียบเทียบ P (predicate) ต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งกับความหมายที่ต้องการสื่อ R (Reality) ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่เปรียบเทียบ P (predicate) จะปรากฏคุณลักษณะของความหมายที่ต้องการสื่อ R (Reality) ขึ้นมาในความคิด ดังตัวอย่างที่จอห์น อาร์. เซอร์ลยกมาประกอบ

ประโยคอุปมา	ความหมายตามแบบอุปมา
Sally is a block of ice. (แซลลี่เป็นก้อนน้ำแข็ง)	Sally is unemotional. (แซลลี่เป็นคนเย็นชา)
I am in a black mood. (ฉันอยู่ในอารมณ์ขุ่นมัว)	I am angry and depressed. (ฉันโกรธและไม่สบายอารมณ์)
Mary is sweet. (แมรี่เป็นคนหวาน)	Mary is gentle, kind, pleasant. (แมรี่สุภาพ อ่อนโยน ใจดี)
John is bitter. (จอห์นรู้สึกรขมขื่น)	John is resentful. (จอห์นรู้สึกขุ่นเคืองใจ)
The hours (crept) by as we waited for the plane. - Crawled	The hours seemed (of varying degrees of duration) as we waited for the plane.

- Dragged	
- Sped	
- Whizzed	
(เวลาเครื่องบินไปอย่างเร็วเข้าขณะที่รอคอยเครื่องบิน)	(เวลาดูเหมือนกำลังผ่านไปทีละวินาทีขณะรอคอยเครื่องบิน)

จะสังเกตเห็นว่า ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง มีแนวโน้มที่จะเป็นไปในระดับต่าง ๆ เช่น เทียบระดับอุณหภูมิกับระดับอารมณ์ ระดับความเร็วกับระยะเวลาที่ผ่านไป เป็นต้น

(๕) การเปรียบเทียบใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันมาแทนกัน โดยคำที่มาแทนนั้นมีความหมายเชิงนัย หรือการเอ่ยถึงสิ่งหนึ่ง แต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น เป็นการตีความหมายแบบ Metonymy^{๔๕} ดังตัวอย่างที่จอห์น อาร์. เซอร์ล อ้าง

The British Monarch (กษัตริย์อังกฤษ)	= the Crown (มงกุฎ)
The executive branch of the U.S Government (ฝ่ายบริหารรัฐบาลสหรัฐอเมริกา)	= The White House (ทำเนียบขาว)

ด้วยลักษณะที่น่าสนใจของอุปมาดังตัวอย่างที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะศึกษาอุปมาธรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในส่วนพระสูตรต้นตปิฎก เนื่องจากเห็นว่า มีตัวอย่างอุปมามากมาย โดยจะศึกษาเปรียบเทียบ S กับ P ในแต่ละอุปมา และศึกษาความหมายของ P โยคนั้นว่าต้องการสื่ออะไร ซึ่งจะช่วยให้เห็นความฉลาดในการใช้ภาษา (นิรุติปฏิบัติสัมภิตา) ของพระพุทธเจ้าเพื่อการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอน ขณะเดียวกันก็จะได้เห็นเหตุผลของการใช้ประโยคอุปมาว่ามีความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรม ประเพณี แนวคิด และอื่น ๆ ที่อยู่เบื้องหลังอุปมาหรือไม่อย่างไร

^{๔๕} หมายถึงการเรียกชื่อสิ่งหนึ่งโดยใช้ชื่อสิ่งหนึ่งแทน เช่น การกล่าวว่า “เขารักเก้าอี้ของเขามากกว่าเกียร์ดิค” เก้าอี้ในที่หมายถึง “ตำแหน่ง” ในองค์กรต่าง ๆ

๒.๔ สรุปท้ายบท

จอห์น อาร์. เซอร์ล เป็นนักปรัชญาผู้มีบทบาทสำคัญอีกผู้หนึ่ง โดยเฉพาะบทบาทด้านการวิเคราะห์ภาษา พัฒนาแนวคิดเรื่อง Speech Act Theory ต่อจาก L.J. Austin ทำให้เห็นว่าความหมายของภาษาไม่ได้อยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างคำกับวัตถุ หากแต่อยู่ที่การใช้ ซึ่งมีกฎเกณฑ์กำกับอีกต่อว่าจะใช้อย่างไรให้มีความหมายเช่นนั้น

ผลงานชื่อ Metaphor นับเป็นอีกผลงานหนึ่ง ที่อธิบายถึงหลักเกณฑ์ และลักษณะของการสร้างคำอุปมา ซึ่งจะช่วยให้เราทราบความคิด หรือความหมายที่ผู้อื่นถ่ายทอดในรูปของอุปมาได้ตรงตามความประสงค์ของผู้พูด นอกจากนั้นยังทำให้ทราบว่า อุปมาที่ใช้สื่อสารกันอยู่นั้น มีหลักเกณฑ์ หรือมีกฎเกณฑ์ในการสร้างคำขึ้นมาได้อย่างไร